

**Vlaamse
overheid**

Vlaamse dienst van de gouverneur van West-Vlaanderen

*Evaluatie wateroverlast
West-Vlaanderen*

2021

Inhoud

Inleiding

Het IJzerbekken, een vat vol uitdagingen
Elke overstroming is uniek
Eervolle vermelding voor de poldermedewerker

Gebeurtenissen

Geen waterbom en toch sneuvelen er records
Beschermingsmaatregelen houden (meestal) stand
De polders bewijzen hun bestaansrecht

Algemene bevindingen

Nood aan grensoverschrijdende samenwerking
Achterstallig onderhoud
Verouderde infrastructuur
Vertraagde uitvoering voorziene investeringen
Suboptimaal gebruik huidige afvoercapaciteit
Belang van bekwame betrokkenheid
Negatieve impact van schaalvergroting zonder lokale verankering
Informatiedoorstroming
Samenwerking met externe partners

Aanbevelingen

Kansen met de Fransen
Zet in op onderhoud
Hou vast wat goed loopt
Versterk bekwame betrokkenheid
Optimaliseer het crisisbeheer

Inleiding

Het 'WAW'-gevoel. Met deze woorden werd de evaluatiebijeenkomst over de wateroverlast in het IJzerbekken eind 2021 afgetrapt. 'WAW' in de betekenis van Werken Aan Water. Werken zit in het DNA van de West-Vlaming. Zodanig dat er zelfs een dorp in het IJzerbekken naar vernoemd is. En dat er gewerkt moest worden.

Eind november trad de IJzer buiten haar oevers. Een situatie die pas op Kerstmis terug onder controle was. Deze nota schetst de uitdagingen, dilemma's en leerpunten die uit de leerevaluatie naar voren kwamen. De provincie en de polderbesturen in het IJzerbekken leverden hun bijdrage. De nota is verder verrijkt met de bevindingen en aanbevelingen uit het overleg overstromingsrisico's met alle waterbeheerders in het IJzerbekken in november, de presentatie op het Bekkenbestuur eind december en de evaluatie van de wateroverlast aan de Franse zijde van het IJzerbekken¹.

Het IJzerbekken, een vat vol uitdagingen

Wie waterbeheerder is in het IJzerbekken kende de voorbije jaren weinig rust. Eerst was er de confrontatie met langdurige droogteperiodes, die vier opeenvolgende jaren sinds 2017 de kwetsbaarheid van het gebied aantoonde. Dit was nog maar net verteerd of nu zat de waterbak overvol.

Hoge waterstanden in het IJzerbekken zijn niet ongewoon. Teveel regen op korte tijd komt vaker voor. Bij twee opeenvolgende dagen met telkens veertig liter neerslag spreken we wel al van een kritieke situatie voor het waterbeheer. In het IJzerbekken viel er in Abele (Poperinge) op 72u 76,25 liter neerslag. Op zich zijn dit nog geen recordwaarden.

De snelheid en intensiteit waarmee het water het IJzerbekken binnenstroomde was wel ongezien. Op 29 en 30 november 2021 werden in het bovenstrooms gebied van het IJzerbekken de hoogst gemeten historische waterstanden en debieten significant overschreden. In Haringe, waar de IJzer België binnenstroomt, werd een piekdebiet gemeten van 110m³/s. Even verderop in Roesbrugge bereikte de IJzer haar hoogste peil ooit met 6m10 TAW. Op 10 december 2021 ontsnapte hetzelfde gebied nipt aan nog meer waterellende.

¹ De afzonderlijke deelrapporten en verslaggeving is als bijlage beschikbaar bij deze nota op de website van de gouverneur van West-Vlaanderen.

Het leidde tot problemen en dit vooral op gekende plaatsen. De meest kritische locaties kenden in het verleden ook al wateroverlast. De contouren van het overstroomd gebied en de waterdiepte namen sindsdien wel toe. Evacuatie van inwoners werd op de valreep vermeden door het alerte optreden van de medewerkers op het terrein en de hulpdiensten. Aan Franse zijde werden wel 172 inwoners geëvacueerd.

Elke overstroming is uniek

Het totale overstromingsrisico in het IJzerbekken is vrij hoog in vergelijking tot andere bekkens, vooral door de weidse overstromingen van de IJzervlakte. Er is weinig bebouwing in de IJzervallei, waardoor het potentieel aantal getroffen inwoners klein is.

Na de vorige overstromingen in 2009 en 2012 zijn heel wat maatregelen uitgevoerd. Metingen en voorspellingen zijn beschikbaar op www.waterinfo.be en verhogen de paraatheid. In onder andere Kortemark, Stavele en Vleteren zijn er sindsdien beschermingsdijken aangelegd. De gecontroleerde overstromingsgebieden (Poperinge, Kortemark, Lichtervelde, Torhout,...) beschermen vele woonkernen.

In Stavele was er door de gemeente al een studiebureau aangesteld om de huidige maatregelen tegen het licht te houden bij meer extreme hoogwaterstanden. Half november bracht de gouverneur de waterbeheerders rond de tafel om de overstromingsrisico's in te schatten bij verschillende klimaatscenario's voor het ganse IJzerbekken.

Het [klimaatportaal](#) toont op verschillende kaarten de impact van klimaatverandering. Wijzigende klimaatomstandigheden sturen aan op een aangroei van het overstroombaar gebied met 20 tot 30% voor fluviale overstromingen en met 30 tot 50% voor pluviale overstromingen en een toename van de waterdiepte. In Stavele bijvoorbeeld betekent een bijkomende waterdiepte van 20 cm dat de huidige bescherming niet volstaat. Anders dan voor overstromingen vanuit zee naar het binnenland, zijn er momenteel geen plannen om de afwatering vanuit het binnenland naar zee te garanderen. Bijkomende pompcapaciteit kan hierin ondersteunen.

In zijn rede van 2020 'klimaatvriendelijk en robuust West-Vlaanderen' waarschuwde de gouverneur al voor de invloed van de klimaatontwrichting op ons poldergebied. Bij het momenteel maximale scenario van een stijgende zeespiegel van 3 meter zou het voor de polder niet meer mogelijk zijn om gravitair af te wateren. Deze extreme situaties zijn nog niet meegenomen in de huidige beschermingsmaatregelen of berekeningen. Immers, de bestaande

beschermingsmaatregelen kwamen tot stand na eerdere gebeurtenissen en niet op basis van voorspellingen. Daar moeten we voortaan wel rekening mee houden.

Je kan nooit perfect voorbereid zijn op een overstroming, maar dit scenario kwam net te vroeg. De wateroverlast van eind november was ongezien zowel wat betreft de maximale waterpeilen en debieten als in duur (1 maand). Het modelleren van deze scenario's was nog maar in gang gezet. De beschermingsmaatregelen sinds de vorige overstromingen deden hun werk, maar waren op specifieke locaties nog onvoldoende. Er ligt werk op de plank, want dergelijke scenario's mogen we vaker verwachten.

We hebben stappen gezet. Er zijn heel wat plannen en projecten om waterveiligheid te garanderen. De oplossingen zijn bekend. Heel wat aanbevelingen uit eerdere overstromingen komen daarin terug. Ruimte geven voor water, bovenstrooms vasthouden en infiltreren,... Het is niet de ambitie om deze oplossingen in deze nota te hernemen.

De acties passen vaak in het reguliere beleid of zijn afhankelijk van (onzekere) projectsubsidies. Noodzakelijke ingrepen lopen wel eens vertraging op. De stroomgebiedsbeheerplannen (2022-2027) liggen klaar met een pakket van acties, maar de financiering is nog niet volledig rond. De governance is niet altijd afgestemd op de gewenste realisaties. Acties koppelen aan solide financieringsmechanismen, concrete doelstellingen en een trekkerschap met voldoende mandaat zijn essentiële bouwstenen. We moeten kunnen sneller realiseren vanuit een integrale bril.

Het Bakkensecretariaat bewaakt het integrale karakter en is de motor van gebiedsgerichte projecten. Er komen organisch mooie gebiedscoalities tot stand. Het strategisch project IJzer- en Handzamevallei, dat een boost krijgt met middelen via Waterlandschap 2.0 toont dit aan en is beloftevol. We hebben geen nood aan nieuwe structuren. Wel dienen we in te zetten op het gebiedsgericht werken en het versterken van de operationele samenwerking met terreinkennis.

Eervolle vermelding voor de poldermedewerker

Het staat zelden beschreven in de tig draaiboeken en overstromingsrisicobeheerplannen: de kracht van de medewerker. De menselijke factor maakt een wezenlijk verschil in het beheer van een overlastscenario.

De inzet van medewerkers van de polderbesturen is immers van grote waarde geweest. Dat veel goed liep, is grotendeels te danken aan hun flexibiliteit, betrokkenheid, doorzettingsvermogen en

improvisatievermogen. Hierdoor zijn veelal tijdig noodmaatregelen genomen, in samenwerking met de partners.

Acuut crisisbeheer vergt veel van de direct betrokkenen. Dit mogen we niet uit het oog verliezen. Zorg voor het welzijn van deze cruciale medewerkers verdient de nodige aandacht.

De impact van de watersnood in het IJzerbekken was aanzienlijk, al bleef ze - in tegenstelling tot de overstromingen in juli 2021 in het Oosten van het land, beperkt tot materiële en morele schade. Uit elke crisis onthouden we wat goed is en trekken we lessen voor de toekomst. Deze evaluatienota past in die doelstelling.

De gebeurtenissen

De chronologie van de gebeurtenissen beperkt zich tot het IJzerbekken. In de rest van de provincie West-Vlaanderen bleef de neerslag plaatselijk beperkt tot 40 liter/m² op 48 uur. Hoewel dit aanzienlijke hoeveelheden zijn, leidde dit buiten het IJzerbekken slechts tot beperkte problemen.

Geen waterbom en toch sneuvelen er records

2021 was natter dan de voorgaande jaren. Voor het eerst sinds 2012 werd in Fintele (Lo-Reninge) nog eens de kaap van 800 mm neerslag per vierkante meter gerond (847 mm). Voornamelijk de zomer en het najaar van 2021 waren relatief nat.

De bodem was bijgevolg al vrij verzadigd toen er van vrijdag 26 tot zondag 28 november een neerslagzone traag van Noord naar Zuid over het IJzer- en Leiebekken trok. Verschillende secundaire waterlopen traden op 28 november buiten hun oevers. Er viel meer dan dubbel zoveel regen als voorspeld. Over de Westhoek viel een gelijkmatige neerslag van 60 liter/m² op 48u tijd. Lokaal waren er enkele uitschieters. Twee weken later herhaalde het scenario zich. Op vrijdag 10 december viel opnieuw heel wat neerslag. De vele regenval van eind november was nog niet weggetrokken.

De neerslagwaarden zijn op zich geen recordwaarden. In vergelijking met de overstromingen van 2012 viel de neerslag trager in 2021; kijken we naar 2009 dan viel er verhoudingsgewijs minder regen in 2021, maar stellen we wel een steilere stijging vast van het debiet.

In Haringe werd op 29 november op de IJzer vanuit Frankrijk een instroom gemeten met een historisch piekdebiet van 110m³/s. In Roesbrugge bereikte de IJzer een recordpeil van 6m10 TAW. De waterkering die er in 1994 was aangelegd – na overstromingen het jaar voordien, hield niet stand en verschillende woningen werden getroffen door wateroverlast. Een week voordien had de IJzer nog het ‘normale’ winterpeil van 3m14 TAW.

Het IJzerbekken voert gravitair af naar zee. Door tegenvallende getijden kon er in het weekend van 26 tot 28 november amper geloosd worden op zee.

Door het zeer beperkt gravitair verval van de IJzer tussen Roesbrugge en Nieuwpoort - slechts 1 meter over meer dan 40 km, kregen we een klassiek verloop van een overstroming in de IJzervallei, waarbij de watermassa zich traag stroomafwaarts verderzet en de broeken overstroomden.

Beschermingsmaatregelen houden (meestal) stand

We bekijken de impact stroomopwaarts en starten in **Poperinge**. In de stadskern stelden er zich geen noemenswaardige problemen. De gecontroleerde overstromingsgebieden (GOG's) op de Vleterbeek, Bommelaersbeek en Hipshoekbeek, aangelegd door de provincie en de stad in 2007, bewezen opnieuw hun nut.

Voor **leper** zijn er gelijkaardige vaststellingen. De GOG's op de Bollaertbeek en de Grote Kemmelbeek hielden nipt stand. De buffercapaciteit van de Dikkebusvijver bereikte wel haar limieten, waardoor in de nabijheid toch straten blank kwamen te staan. Doordat de brandweer er een dijk met zandzakken aanlegde, bleef de wijk even verderop gevrijwaard.

Binnen de **Zuidijzerpolder** kwam uiteindelijk meer dan 4000 ha onder water, 1000 ha meer dan bij een normale winteroverstroming. In **Roesbrugge** waren in de Bergenstraat een achttal huizen getroffen. De brandweer heeft er twee dagen het water uit de woningen weggepompt. Verder bleek in **Stavele** de bestaande bedijking onvoldoende. Er werden zowel huizen in de dorpskern als in het buitengebied getroffen. Drie nooddammen die op voorspraak van de Zuidijzerpolder werden aangelegd konden nog meer waterellende in het centrum voorkomen. Aan De Hooipiete in **Fintele** waren er kritieke overstromingen. Alle getroffen woningen, een twintigtal, zijn gelegen in effectief overstromingsgebied. Echter door het overschrijden van de historische maximale waterpeilen stroomopwaarts Fintele bleken de bestaande beschermingsmaatregelen op diverse locaties onvoldoende.

Te **Woumen** werd het waterproductiecentrum De Blankaart van De Watergroep bedreigd. Op de site konden twee in der haast gemetste muren waterschade aan de productiehal vermijden. Het waterpeil in de Blankaart steeg tot 4m30 TAW. Dankzij de aangelegde winterdijk en de inzet van mobiele pompen door het polderbestuur werden huizen en infrastructuur binnendijks gevrijwaard. Moest dit toch gebeurd zijn, was de impact niet verwaarloosbaar.

De polders bewijzen hun bestaansrecht

Verder stroomafwaarts bereiken we het werkingsgebied van de grootste polder in Vlaanderen: de **Westkustpolder**. Deze polder ligt binnendijks de IJzer en het Kanaal Duinkerke-Nieuwpoort. Het Lokanaal is een centrale as die mee zorgt voor de af- en aanvoer in het binnengebied. Daarnaast is er afwatering via het Veurne-Ambachtgemaal, die ook via de Ganzepoot in Nieuwpoort in zee terecht komt.

Het pompemaal in Veurne-Ambacht werkte echter op beperkte capaciteit: slechts 3 van de 5 pompen waren actief. Deze pompen konden ook niet meteen opstarten, want de Vlaamse MilieuMaatschappij weigerde de parameters voor het 'polderpeil' te verlagen. Op aandringen van de Westkustpolder werd de herstelling aan een 4^e pomp versneld doorgevoerd en werd ze een week later in gebruik genomen. De wateroverlast langs de Bommelarevaart, de Koolhofvaart en het dorp Wulpen was bijgevolg vermijdbaar.

Het sas van Dierendonck (Nieuwpoort) is een voor scheepvaart in onbruik geraakt sas tussen het kanaal Duinkerke-Nieuwpoort en de Koolhofvaart, net stroomopwaarts het Veurne-Ambacht gemaal. Van 8 tot 16 december werd het sas van Dierendonck op vraag van de polder geopend om de druk op het Lokanaal door de verhoogde pompcapaciteit van de mobiele installaties te verlichten. Dit biedt mogelijkheden voor het toekomstig waterbeheer.

Er is een belangrijke wisselwerking met Frankrijk. Het kanaalpand Duinkerke-Veurne bereikte op maandag 29 november 2021 met 3,1m TAW haar hoogste peil sinds de start van de metingen in 1997. Eén en ander houdt verband met het feit dat het Nieuwpoortsas in Veurne geopend werd om bij laagtij te lozen, maar De Vlaamse Waterweg de stuw niet sloot tijdens de twee daaropvolgende hoogtijden. Het openen van de stuw gaf een averechts effect en zette een kettingreactie in werking. Er kon letterlijk geen water weg uit de kom omwille van de hoge peilen in de ontvangende waterwegen. De nieuwe pompen op de Speievaart konden ook niet aangezet worden omdat het ontvangend kanaal Duinkerke-Veurne-Nieuwpoort met die 3m10 TAW te hoog stond. Er is een afspraak met de Fransen dat dit immers niet gebeurt eens een peil van 2m70 TAW bereikt wordt om de afvoer in Duinkerke niet in het gedrang te brengen.

Door de hevige neerslag boven het afstroomgebied van de Leie, besloten de Franse autoriteiten dit water via Saint-Omer naar de verschillende afvoerinstallaties op zee om te leiden. Deze installaties waren niet volledig operationeel, waardoor het peil in Saint-Omer steeg en via het Canal de la Haute Colme naar Bergues werd gestuurd. Door een aantal technische problemen (defecte schuiven en vernauwingen in het kanaal) raakte het water niet tijdig afgevoerd en trad de Bergenvaart zowel aan Franse als aan Belgische zijde buiten haar oevers. Tussen 29 november en 14 december heeft de Franse waterbeheerder VNF geen water afgeleid langs de Leie. In de Veurnse deelgemeenten Houtem en Bulskamp stonden ook velden blank en werd er gepompt op het Ringslot om bedrijfsgebouwen te beschermen.

In de gemeenten die afwateren ten noorden van het kanaal zoals De Panne en Koksijde, via het Langeleed, kwamen er enkele garages en kelders onder water. Plaatselijke beschermingsmaatregelen (zandzakjes, of zichzelf opspannende panelen) boden er soelaas.

De Westkustpolder kreeg tijdens de periode van de wateroverlast 29 meldingen van schade aan ingezaaide gewassen of van een woning die dreigt onder water te komen. Preventief het water lager zetten op wintertoestand door de Westkustpolder had bij deze neerslaghoeveelheden geen verschil gemaakt. Dankzij de niet-aflatende inzet van de poldermedewerkers bleef de schade beperkt.

Algemene bevindingen

Nood aan grensoverschrijdende samenwerking

Het model voor waterbeheer aan de Franse zijde van het IJzerbekken dateert uit de jaren '70. Er zijn weinig maatregelen om het water (bovenstrooms) vast te houden en te bergen, de infrastructuur is verouderd en de procedures voor waterverdeling zijn aan herziening toe. Niet verwonderlijk dat dit samen met een toenemende verharding tot een snellere waterafvoer leidt en zo het piekdebiet veroorzaakte aan de grens in Haringe.

Na de overstromingen in 2012 is er ingezet op grensoverschrijdende samenwerking. Via het Interregproject Majéteaux zijn voor de afwatering van De Moeren in het deelbekken Bergenvaart – Ringslot afvoerconstructies in Duinkerke geïnstalleerd en een pomp op de Speievaart. Samen met deze kunstwerken zijn een aantal operationele principes vastgelegd. Het convenant dat deze werkwijze bekrachtigt, is nog niet ondertekend. De gouverneur bevroeg de sous-préfet om

voortijdig de schuiven in Duinkerke te openen om de wateroverlast aan Belgische zijde te bedwingen. De installatie bleek nog niet operationeel.

Er dringt zich een herziening van de protocolafspraken en de coördinatiestructuur op. Net zoals bij de droogte bleek er geen gestructureerde informatie-uitwisseling en behoedde het alerte optreden van de terreinmedewerkers ergere scenario's. Zo is aan Franse zijde gedurende 14 dagen geen water afgeleid via het Leiebekken, wat leidde tot een extra belasting van het afwaartse traject richting Bergues en bijhorende problemen voor onze polders. Onze waterbeheerders waren hier echter niet van op de hoogte.

De sous-préfet van Duinkerke organiseerde op vrijdag 17 december een evaluatiebijeenkomst in het bijzijn van de diensten van de gouverneur. Er zijn 20 acties geformuleerd, die in de zomer van 2022 opnieuw besproken worden. Enkele van deze acties zijn heel relevant voor het waterbeheer aan Belgische zijde:

- Bijeenkomst om de defecte schuif in Bergues opnieuw in gebruik te nemen (januari 2022);
- Vanuit de Institution Intercommunale des Wateringues (IIW), die 1500km² waterlopen in eigen beheer hebben is een toekomststudie opgestart met een duurtijd van 6 maanden. Deze studie zoekt naast klassieke oplossingen zoals ruimen van de waterloop en pompinstallaties ook naar innovatieve voorstellen. Uitgangspunt is om de investeringsstrategie de komende jaren mee te laten bepalen door de resultaten van de studie. Presentatie van de resultaten is voorzien tegen de zomer van 2022.
- Het overstromingsrisicobeheerplan (Programme d'actions et de prévention des inondations, PAPI) voor het afstroomgebied van de Aa voorziet een investering van 15 miljoen euro en een vervanging van een 30-tal pompen. Het plan is in herziening, wat een kans biedt om de banden met de Fransen aan te halen.
- Het Franse waarschuwingssysteem voor overstromingsrisico's is voorlopig enkel van toepassing op meer verstedelijkte regio's en het Zuiden. Het waarschuwingssysteem (<https://www.vigicrues.gouv.fr>) is niet van toepassing op het IJzerbekken. De IJzer heeft dus momenteel geen expertbeoordeling en waarschuwingcodes voor dreigende wateroverlast. De procedure wordt herbekeken.
- De sous-préfet neemt initiatief om de coördinatiestructuur bij (dreigende) wateroverlast te herbekijken samen met de Belgische collega's.

Achterstallig onderhoud

Het beheer van de IJzer als bevaarbare waterloop is in handen van De Vlaamse Waterweg. Medebeheerders in het IJzerbekken en lokale besturen meldden al herhaaldelijk de nood aan onderhoudswerken tussen de Franse grens en Fintele. Takken en bomen beperken de doorvoer in de IJzer en er is sprake van hoge sedimentatie. Een grondige baggeroperatie dringt zich op. Het past in de vaststelling dat de steeds krappere budgettaire ruimte noopt tot keuzes en het IJzerbekken dan uit de boot valt.

Bij een normale overstroming van de IJzer kan het Lokanaal ingezet worden als bypass voor de lozing van de IJzer. De Vlaamse Waterweg kon nu slechts heel beperkt water afvoeren. De stuw te Fintele blijkt reeds verschillende maanden defect. De stuwen kunnen slechts gedeeltelijk worden geopend. Ondanks de automatisatie die de voorbije jaren plaatsvond, blijft de infrastructuur sterk verouderd.

In tegenstelling tot in Nederland ontbreekt er bij ons een continue opvolging, herstel en mogelijke aanpassingen van de in het verleden uitgevoerde beschermingsmaatregelen zoals bedijkingswerken. De gebeurtenissen in Roesbrugge illustreren dit treffend, waar het water van de IJzer een peil bereikte van 6m10 TAW. In 1994 werd hier een waterkering aangelegd op niveau 6m50 TAW, nadat het peil er eerder een piek van 6m TAW bereikte. Vandaag stellen we vast dat deze kering nog slechts op 5m88 TAW staat. Een instabiele ondergrond, verdroging en inklinking van veen lijken de meest logische verklaringen.

Verouderde infrastructuur

De waargenomen debieten vragen verder een evaluatie van de huidige doorstroomopeningen. In Stavele bleek de doorgang aan de Stavelebrug te smal, waardoor de IJzer uit zijn oevers trad en vier woningen onder water zette. Versmallingen leiden tot sterke stroomopwaartse opstuwning. Een gezonken onderhoudsboot, die werkte in opdracht van de Vlaamse Waterweg, versterkte dit effect.

In poldergebied verloopt het peilbeheer via stuw- en pompinstallaties. De installaties toonden zich tijdens de overlastperiode bedrijfszeker. Een peilregistratie en een automatische sturing ontbreekt wel nog vaak. Zowel in de Blue Deal als in andere projecten is er aandacht voor de digitalisering van het meetnet. De lokale waterbeheerders hebben onvoldoende eigen middelen om dergelijke investeringen te financieren. Bijkomende ondersteuning is wenselijk.

Vertraagde uitvoering voorziene investeringen

De polderbesturen hebben als lokale waterbeheerders een waterhuishoudingsplan met een overzicht van potentiële investeringen. Vaak beperkt de administratieve ondersteuning zich tot één medewerker om projectaanvragen in te dienen en deze investeringen mogelijk te maken.

Echter werden recent zowel voor Water+Land+Schap 2.0, waar een gebiedscoalitie gevonden werd met 17 partners en voor de projectoproep T.OP Kustzone via Departement Omgeving de ingediende projectvoorstellen niet weerhouden in het werkingsgebied van de Westkustpolder. De concepten in de projectvoorstellen waren dienstig geweest tijdens de voorbije wateroverlast.

Het is een vaststelling dat de lokale waterbeheerders niet de administratieve slagkracht hebben om succesvol centraal georganiseerde projectoproepen te realiseren en er ondanks beloftevolle concepten geen trajectbegeleiding is om tot een succesvol project te komen. Zo blijft het waterbeheer in de Westhoek een vat vol uitdagingen en worden kansen gemist.

De gestage voortgang in projecten blijkt ook uit de situatie in het Blankaartbekken. 20 jaar na de ondertekening van het raamakkoord zijn de werken er nog niet voltooid. De winterdijk is weliswaar aangelegd en zinvol gebleken, maar de voorziene pompgemalen zijn nog niet actief. De polder heeft uiteindelijk zelf mobiele pompinstallaties ingezet om te vermijden dat de infrastructuur binnendijs getroffen werd. De energiefactuur was navenant.

Suboptimaal gebruik huidige afvoercapaciteit

Het beperkte gravitaire verval van de IJzer vereist het maximaal benutten van de beschikbare tijdsvensters voor het lozen op zee. Door beperkte personeelsbeschikbaarheid bij De Vlaamse Waterweg zijn de lozingsvensters 's nachts niet optimaal aangewend. Er is de verwachting dat de capaciteit om gravitair af te wateren in de toekomst zal afnemen.

De Westkustpolder hanteert een afwegingskader voor de waterafvoer bij dreigende wateroverlast. Met hoogste prioriteit worden woonzones gevrijwaard van wateroverlast. In tweede orde worden bedrijfszetels van landbouwbedrijven en solitaire woningen beschermd. Daarna volgen in volgorde van dalende prioriteit stallen die niet bij landbouwbedrijven staan, ingezaaid akkerland, braakliggend akkerland en weiland.

Er is geen coördinatie bij de inzet van de vaste en mobiele pompen vanuit de Westkustpolder naar het Lokanaal. Het gravitair afvoerdebiet van het Lokanaal is net zoals de IJzer beperkt. De laatste jaren nam de pompcapaciteit naar het Lokanaal toe, terwijl de afvoercapaciteit dezelfde bleef. Het Lokanaal stond op het meest kritische lozingsmoment voor de IJzer reeds boven zijn

alarmdrempels. Tijdens de periode van wateroverlast ontstond er een operationeel overleg tussen waterbeheerders, die navolging verdient. Het is immers niet logisch dat bij kritische wateroverlast waarbij infrastructuur wordt getroffen in het werkingsgebied van de éne waterbeheerder, andere waterbeheerders pompen om het water binnen de oevers te houden van waterlopen die gelegen zijn in mogelijk overstromingsgebied en waar geen infrastructuur acuut is bedreigd. Er blijkt alvast de behoefte aan een betere coördinatie van de pompinfrastructuur en de prioriteiten in waterafvoer.

Bovendien blijkt dat de mogelijkheden om pompcapaciteit in te zetten en water te bergen niet ten volle zijn aangewend. Een deel van het water dat door de Westkustpolder werd geloosd via het Lokanaal kon tijdens hoogtij ook via het sas van Dierendonck en ook via het pompemaal Veurne-Ambacht naar zee worden geleid. Dit kon de druk op het Lokanaal milderden, de vraag werd door de Westkustpolder meerdere malen gesteld aan de Vlaamse Milieumaatschappij en niet ingewilligd. Het aanpassen van de parameters aan het pompemaal had mee de wateroverlast in het dorp Wulpen kunnen vermijden.

Belang van bekwame betrokkenheid

De polderbesturen staan niet zelden in de vuurlinie. Ondanks de oneerlijke strijd waren ze op de afspraak. Dankzij hun tomeloze inzet, de lokale expertise en hun passie voor het vak hebben ze de schade maximaal proberen binnen de perken te houden.

Er is weliswaar de vaststelling dat er bij andere partners in het waterbeheer onvoldoende geanticipeerd is op dreigende wateroverlast. In het weekend was er geen permanentie of er gebeurden door onvoldoende terreinkennis foutieve ingrepen.

Negatieve impact van schaalvergroting zonder lokale verankering

De drang naar centralisatie bij Vlaamse administraties leidt tot sterk dalende terreinkennis. De aansturing van de sluizen en stuwen, gebeurt niet langer vanuit Nieuwpoort, maar vanuit Hasselt. Buiten de kantooruren is er een centraal nummer. De operatoren zijn niet meer vertrouwd met de lokale situatie.

Het is verder veelbetekenend dat de poldermedewerkers hun gewestelijke collega's moeten adviseren op het terrein voor installaties die niet door de polder zelf beheerd worden. Het laat zich voelen in de bevlogenheid en betrokkenheid op het terrein. Toen de alarmbellen rinkelden

tijdens het weekend, was de permanentie niet verzekerd. Een actualisering van de bestaande procedures is wenselijk, met het inbouwen van lokale contactpunten.

Informatiedoorstroming

Het informatiebeheer is essentieel bij elke crisis. Het draagt bij aan een gedeeld situationeel beeld. Door het gebrek aan een heldere operationele coördinatiestructuur was het niet evident om een correct overzichtsbeeld samen te stellen. Er was ruis op de informatiedoorstroming.

Het bleek een uitdaging om op de hoogte te zijn waar eenieder mee bezig was. De direct betrokken waterbeheerders waren overbevraagd. Inwoners en derden klampten hen aan. Het dreigt in tijden van crisis de focus af te wenden van de belangrijke acties op het terrein en de eigen taakstelling. Via sociale media kwamen statusmeldingen, die niet allemaal even betrouwbaar waren. Een centraal informatiepunt of overzichtsplatform kan dit ondervangen.

Een waterbeheerder is geen crisisdienst, maar moest tijdens de periode van de (dreigende) wateroverlast wel deze rol vervullen. Voldoende buffer inbouwen voor vragen tijdens de aanpak van zo'n noodsituatie vormt een belangrijk leerpunt.

Vanuit hun flexibiliteit en passie voor het vak presteerden de lokale waterbeheerders meer uren en door de duur van de wateroverlast – 2 weken, raakten ze overbelast. Voldoende rust inbouwen en zorg voor het welzijn van de betrokken medewerkers verdient ook de aandacht.

Externe partners hebben nood aan exacte voorspellingen. Welke gebieden of woningen lopen er onder? Dit is echter niet met 100% zekerheid te voorspellen. Zo waren de weervoorspellingen op 11 december gelukkig niet accuraat of de wateroverlast was nog heviger geweest. Bovendien biedt het meetnet in het poldergebied nog geen volledig beeld van het waterpeil op elke locatie in het watersysteem. Externe partners beschouwen de lokale waterbeheerder als de expert om in de informatiebehoefte te voorzien, maar dit is niet altijd tot in detail mogelijk en mag redelijkerwijs niet van hen verwacht worden.

De prioritering werd door elke waterbeheerder voor het eigen gebied gemaakt en niet voor het ganse IJzerbekken. Er ontstond spontaan overleg tussen verschillende waterbeheerders en het groeide tot vaste momenten van communicatie. Het sluit echter niet uit dat de waterbeheerders acties uitvoerden naar eigen inzicht en beslissingen namen die niet tot de eigen verantwoordelijkheid behoren. Ook dit kan een ongemakkelijk gevoel geven. Een duidelijke afbakening van taken en verantwoordelijkheden kan hier deels aan tegemoet komen.

Samenwerking met externe partners

Tijdens de periode van wateroverlast adviseerden de poldermedewerkers de brandweer vanuit hun kennis van het watersysteem. Het samenspel van de inzet van de lokale brandweerkorpsen, de terreinkennis van de poldermedewerkers en de strategische stock van de civiele bescherming vermeed nipt wateroverlast in de dorpskern van Stavele.

Het landelijke karakter van de IJzervallei bracht met zich mee dat enkele cruciale invalswegen niet bereikbaar waren en de alternatieve wegen door inwoners en hulpdiensten gedeeld werden. Voor een efficiënte interventie is het zinvol dit te inventariseren en in het beheer van de noodsituatie te integreren.

Aanbevelingen

Kansen met de Fransen.

Na de overstromingen in 2009 startte er een grensoverschrijdend overleg onder de vleugels van de Europese Groepering Territoriale Samenwerking (EGTS) West-Vlaanderen/Flandre-Dunkerque-Côte d'Opale. De focus verschoof de voorbije jaren naar het Interregproject Majéteaux en de afwatering van De Moeren. Een ruimere benadering van de grensoverschrijdende belangen blijkt aan de orde.

Het te ondertekenen convenant en de te onderhandelen peilafspraken is slechts een deel van het verhaal. Een performant afsprakenkader met heldere communicatielijnen over de aanvoer uit Frankrijk via de IJzer en de afvoer naar Frankrijk via Duinkerke zijn minstens even noodzakelijk.

De waterbeheerinfrastructuur is zowel aan Belgische als aan Franse zijde verouderd met een impact op de betrouwbaarheid. Een samenwerking via een Europese project om de kunstwerken te optimaliseren kan het waterbeheer klimaatbestendiger maken. Een berm met multifunctioneel gebruik van opslag van water én waterretentie met bijhorend te ontwikkelen waterrijk natuurgebied is evenzeer een waardevolle denkpiste.

In het crisisbeheer is er aan Franse zijde een procedure om bij hevige neerslagvoorspellingen het waterpeil preventief te laten zakken. Een andere denkpiste is om een bevaarbare waterloop tijdelijk te deklasseren om bijkomende buffer te kunnen inbouwen. Er zijn voldoende aanknopingspunten om een directe informatie-uitwisseling met de Fransen op punt te stellen.

Zet in op onderhoud

De veelheid aan uitdagingen mag het regulier onderhoud niet in het gedrang brengen. Zonder onderhoud kan de waterloop dichtslibben. Het is een moeilijke evenwichtsoefening. De Vlaamse Waterweg communiceert openlijk dat enkel door calamiteiten extra investeringsmiddelen beschikbaar worden voor de Westhoek. Deze werkingsstrategie staat haakt op de pijlers preventie en protectie.

Huidige kunstwerken en beschermingsmaatregelen vragen permanente opvolging. Wijzigende klimaatomstandigheden kunnen aanpassingen vereisen aan de bestaande infrastructuur. Werk de historische achterstand in onderhoud en modernisering versneld weg. Stem de financiering af op een duurzame klimaatrobuuste afwatering van de Westhoek. Overweeg innovatieve technieken zoals satellietbeelden om periodieke metingen aan de dijklichamen uit te voeren.

Hou vast wat goed loopt

De terreinkennis en de betrokkenheid van de lokale waterbeheerders is cruciaal gebleken. Waardeer dit en ondersteun hun mogelijkheden om centraal aangestuurde kunstwerken in onderhoud te nemen. Het zal de bedrijfszekerheid van de kritieke infrastructuur ten goede komen. Een verdere centralisatie van uitvoerende taken in het waterbeleid strookt niet met deze ervaringen.

De beschermingsmaatregelen hebben hun nut bewezen. Blijf werk maken van maatregelen om stroomopwaarts het water te bufferen en tegelijk stroomafwaarts de afvoer te verzekeren. Schep duidelijkheid over de aansprakelijkheid van de waterbeheerder als de beschermingsmaatregelen niet stand houden en percelen of gebouwen onder water lopen.

Stimuleer verder de alertheid onder de waterbeheerders. De gouverneur initieerde met het Bekkenssecretariaat en de waterbeheerders in het IJzerbekken een proactieve oefening om de overstromingsrisico's in het IJzerbekken bij klimaatverandering te beoordelen en de beschermingsmaatregelen tegen het licht te houden. De aanbevelingen zoals ruimte voor water, aandacht voor ruimtelijke inrichting, erosiebestrijdingsmaatregelen, optimaliseren drainages, crisisbeheer op punt stellen,... werden door het Bekkenbestuur van het IJzerbekken eind december bekrachtigd. De wateroverlast bevestigde evenzeer dat de voorgestelde maatregelen essentieel zijn. Werk verder integraal door op deze initiatieven.

Koppel aan de bestaande plannen en (strategische) projecten in het integrale waterbeleid de nodige financiering. Vaak lopen projecten vertraging op door financieringsonzekerheid of onvoldoende personeelsomkadering. Koppel aan acties naast financiering, ook duidelijke doelstellingen, met opvolging en rapportering om de realiseerbaarheid te faciliteren. Dit verloopt bij voorkeur gebiedsgericht binnen het bekken. Bij eventuele knelpunten kan de gouverneur een verbindende rol opnemen.

Versterk bekwame betrokkenheid

Crisissituaties stellen de werking van een organisatie op scherp. De polderbesturen hebben dit met glans doorstaan. Dat geldt niet voor elke waterbeheerder. Het versterkt de vraag naar een waterbeheer volgens hydrografisch logische gehelen.

Er zijn voldoende plannen en structuren. De operationele samenwerking en ad hoc-overleg werd door de waterbeheerders geapprecieerd. Valideer dit en integreer dit in een performante gebiedsgerichte werking met duidelijke rollen en verantwoordelijkheden.

Optimaliseer het crisisbeheer

'Never waste a good crisis': Noodsituaties zetten de procedures en draaiboeken op scherp. De ervaringen met wateroverlast in het IJzerbekken inspireren tot aanbevelingen voor het crisisbeheer en uiteraard ook voor het reguliere beheer. Vertaal de planvorming over overstromingen naar het watersysteem:

- Reflecteer of aanvullende planvorming voor waterbekkens bovenop de huidige noodplannen een meerwaarde kan vormen;
- Stel de eigen permanentieregeling op punt en garandeer operationele beschikbaarheid;
- Communiceer kritieke weersvoorspellingen naar analogie met hoogwaterberichtgeving (sms, bellen, mails);
- Bezorg de burgemeesters en gouverneur steeds de meest actuele overstromingsvoorspellingen (kaarten met interpretatie door experts waaronder de kritieke punten);
- Informeer de burgers in overstromingsgevoelig gebied welke maatregelen ze zelf kunnen treffen (bv. via Be-Alert). In Nederland biedt de website www.wachtnietopwater.nl een houvast.

Er is alvast het voornemen om op initiatief van de gouverneur in het voorjaar van 2022, tijdens een 'koude' periode, een multidisciplinaire alarmeringsoefening te initiëren. De oefening heeft evenzeer als doelstelling om de voorstellen tot coördinatie tijdens een overstroming vanuit het binnenland in de praktijk te brengen en tot aanbevelingen te komen voor een duurzaam waterbeheer.

Meer weten?

- Grafieken en tabellen met neerslagwaarden, debieten en waterpeilen: www.waterinfo.be;
- Deelrapporten van de waterbeheerders met gedetailleerde toelichting, technische fiches en beeldmateriaal: www.gouverneurwest-vlaanderen.be/integraal-waterbeleid.